

Pandemija Covid-19 u kontekstu teorije društva rizika

Novosel, Marita Ivona

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:175768>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Marita Ivona Novosel

**PANDEMIJA COVID-19 U
KONTEKSTU TEORIJE
DRUŠTVA RIZIKA**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2022

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

MARITA IVONA NOVOSEL

**PANDEMIJA COVID-19 U
KONTEKSTU TEORIJE
DRUŠTVA RIZIKA**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Ivan Perkov

Zagreb, rujan 2022.

Sadržaj

1. Uvod.....	3
2. Prva i druga moderna.....	4
3. Društvo rizika.....	6
4. Ontološka sigurnost.....	10
5. Epidemija rizičnog društva.....	13
6. Pandemija Covid 19.....	15
7. Zaključak.....	17
8. Popis bibliografskih jedinica.....	18

1. Uvod

Društvene promjene koje su se dogodile na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće mogu se definirati na mnogo načina, a jedno od objašnjenja ponudili su Ulrich Beck i Anthony Giddens koji navode da je društvo stupilo u drugu modernu koju nazivaju i refleksivnom modernizacijom. Bitna razlika u odnosu na ranija društva očituje se u svjesnosti individua o vlastitom identitetu, ali i rizicima koji ih okružuju i postaju jedan od ključnih čimbenika društvenog djelovanja.

Moć znanosti kao nečeg što se ne dovodi u pitanje slabi, a time opada i legitimacija institucijske moći. To omogućava slobodu kakvu pojedinac nije nikada do tada doživio, ali s time donosi i svijest o riziku i o posljedicama koje njegove akcije mogu prouzročiti. Globalnost u doba refleksivne modernosti u isto nas vrijeme zbližava i razdvaja. Pojedinac je odgovoran sam za sebe i svoju budućnost te svaka akcija za sobom povlači određeni rizik. U. Beck naziva takvo društvo društvom rizika.

Ekstremni oblik realizacije koncepta društva rizika mogli smo uočiti u doba pandemije bolesti Covid-19. Pandemijska kriza dovodi u pitanje društvene sponse i donosi promjene na individualnoj, društvenoj i političkoj razini. Pandemijska dolazi kao kriza koja razara, ali baš zato pruža priliku da se nakon nje stvore novi i možda bolji načini funkcioniranja društva. Cilj je ovog rada pronaći sličnosti i razlike između teorije društva rizika i načina kako to društvo funkcionira, te društva u doba pandemijske krize.

U prvom dijelu rada definiraju se pojmovi prve i druge moderne. Nakon toga se predstavlja teorija društva rizika i razmatraju se specifičnosti takvog društva. U trećem dijelu analizira se Giddensov pojam ontološke sigurnosti i razmatra se kako je taj pojam povezan uz rizično društvo. U završnom se dijelu rada govori o specifičnostima pandemijske situacije i utjecaju pandemije Covid-19 na društvo u cjelini. Razlog odabira ove teme jest činjenica da je pandemija Covid-19 globalno osvijestila rizike suvremenog društva i dovela do situacija

koje je prije nje bilo teško i zamisliti poput usporavanja i zatvaranja globalnih tokova roba i usluga.

2. Prva i druga moderna

U paradigmi prve moderne, svjetsko se društvo promišlja kao društvo nacija-država (Beck, 2000). Obilježja su prve moderne povjerenje u inovacije, znanost i progres, ali upravo su tehnološkim inovacijama proizvedeni rizici koji se otimaju institucijskoj kontroli. Ideja stvaranja bogatstva koja je bila u centru u prvoj moderni sada mora biti preispitana. Etos stvaranja bogatstva koji je karakterizirao industrijsku modernost zasjenjen je etosom izbjegavanja rizika, klasna svijest zamijenjena je svijesću o riziku i povećanoj svijesti o životu u okruženju rizika.

Glavni katalizator društvenih promjena u suvremenom društvu umjesto inovacija i razvoja postaje sigurnost (Ekberg, 2007). Nastaju novi oblici kapitalizma, ekonomije, globalnog poretka i zakona, a time i novi oblici društva i individualnih života koji suvremeno društvo jasno razlikuju od prethodnih. (Beck, 2000). Refleksivna modernost definirana je prvenstveno porastom svijesti o riziku, neizvjesnosti i nesigurnosti, ali i porastom pokušaja kontrole bliže i dalje budućnosti. U samoj srži, refleksivnu modernost karakterizira svijest o životu u društvu sve veće ranjivosti na nepredvidive, nepoznate i dosad neviđene rizike koje proizvode moderna znanost i tehnologija (Ekberg, 2007).

Refleksivnu modernost karakterizira koncentracija moći odlučivanja u autoritarnoj tehokraciji¹. Budući da nepovratne posljedice odluka koje donose znanstvenici imaju dubok učinak na živote pojedinaca, moć donošenja odluka koja je do sada bila prepuštena znanstvenicima postala je glavno mjesto sukoba i kontroverzi te glavni rizik za demokraciju. Jedini izvor legitimacije je implicitni 'konsenzus o napretku' (Ekberg, 2007). Ovaj opći

¹ Tehokracija je ideološki sustav upravljanje u kojem donositelje odluka ili donositelje bira stanovništvo ili ih imenuje na temelju njihove stručnosti u određenom području odgovornosti, posebno s obzirom na znanstveno ili tehničko znanje (Wikipedia, 11.8.2022).

konsenzus, dominirao je etosom društva industrijske proizvodnje, ali u ovom novom društvu koje nastaje kao društvo industrijskih posljedica, više se ne može pretpostaviti konsenzus o linearnom napretku (Ekberg, 2007).

Ovakva vladavina tehnokracije pojedincu omogućava jako malo utjecaja na svoje životno okruženje. Kada se govori o samo suočavanju s kojim se pojedinac sreće u drugoj moderni, moramo imati na umu da se on nekada ne suočava samo s rizicima koje je sam stvorio već i rizicima koje su drugi stavili pred njega (Holzer i Sørensen, 2003). Primarni medij samo-suočavanja do kojega dolazi u refleksivnoj moderni je sve veće prepoznavanje neželjenih nuspojava programa i institucija prve moderne. Industrijsko društvo bilo je u mogućnosti ignorirati svoje neželjene nuspojave jer se moglo osloniti na jak narativ koji opravdava svoje glavne učinke: napredak i stvaranje bogatstva (Holzer i Sørensen, 2003).

Prema Giddensu, refleksivna modernost je sinonim za post tradicionalno društvo; društvo izvan krutih običaja, statične tradicije i praznovjerja, ali ne i izvan znanosti, razuma i racionalnosti. U post-tradicionalnom društvu refleksivnost je racionalan odgovor na kolaps neospornih tradicija. Refleksivnost je proces kroz koji i pojedinci i institucije upravljaju svojim rizičnim okruženjima, a to je odgovor na kolaps povjerenja u izvjesnost ili trajnost znanja. Znanje ovisi o moći u post-tradicionalnom društvu, stoga je sve znanje privremeno, nepotpuno i osporavano (Ekberg, 2007). Nadalje, sve je znanje podvrgnuto refleksivnom procesu revizije, reinterpretacije i obnove. Stoga je jedna od ironija rizičnog društva ta da je širenje znanstvenih spoznaja znanja uspjelo generirati veću nesigurnost umjesto da smanji neizvjesnost (Ekberg, 2007). Potreba znanosti da pokuša kontrolirati i predvidjeti rizike stvara nove rizike i nepredvidivosti.

Osim promjena do kojih dolazi na razini funkcioniranja i upravljanja društvima, dolazi do promjena i na nižim razinama. Jedna od tih promjena za pojedinca jest individualizacija. Proces individualizacije je u određenoj mjeri prisutan u prvoj modernosti. Tu 'institucionaliziranu individualizaciju' može se vidjeti u načinu na koji su građanska prava i blagostanje usmjereni prema pojedincu. Iako i u društvu prve moderne vidimo zahtjeve za individualizacijom, tamo su oni tek implicitna (Dawson, 2010). U kasnoj modernosti

individualizacija postaje eksplicitna. To je zbog sve manjeg utjecaja onoga što je Beck nazvao 'zombi kategorijama'². Kao rezultat individualizacije, „pojedinaac prvi put u povijesti postaje osnovna jedinica društvene reprodukcije“ (Dawson, 2010).

3. Društvo rizika

Tradicionalne kulture nisu poznavale pojam rizika na način na koji ga mi danas poznajemo. On postaje bitan pojam samo u društvu koje je usmjereno prema budućnosti te željama da njome upravlja. Ono što je za nas pojam rizika, prije je bila ideja o sudbini ili volji bogova (Giddens, 2005). Opasnosti su postojale i prije samo ih se percipiralo na drugačiji način. „Rizik se može definirati kao sustavan način suočavanja s opasnostima i nesigurnosti izazvanim samom modernizacijom“ (Beck, 1992). Rizik kao svijest o opasnosti može se odnositi na opasnosti vezane isključivo za naš život, ali i na opasnosti puno većih razmjera. Bitno je naglasiti kako su se razne opasnosti koje su prije prijetile individualcu mogle riješiti u zajedništvu porodice ili unutar klase. Sada smo prepušteni „rizičnoj slobodi“ u kojoj smo slobodniji nego ikad, ali rizike snosimo sami iako zbog kompleksnosti društva teško je reći može li individualac uopće razumjeti rizike koje bi trebao sam snositi (Beck, 2001).

“[Rizici su] po svojoj prirodi povezani s predviđanjem, s uništavanjima koja se još nisu dogodila, ali prijete da će se dogoditi. Rizici su, naravno, upravo u ovom značenju, već danas realni.“ (Beck prema Perkov, 2021). Rizik je, dakle, analitički koncept kojim se služimo da bismo odredili stupanj opasnosti” (Perkov, 2021). Rizike možemo podijeliti na one prirodne (prirodnog podrijetla) i tehnološke (tehnološkog podrijetla). Kada se radi o prirodnim rizicima, razumijemo njihovo značenje, dimenziju, posljedice i uzimamo ih onakve kakvi jesu. Na takve rizike je teško utjecati, ali poznajemo ih dovoljno da možemo ublažiti njihove posljedice (Čaldarović, 1994). S druge strane, tehnološki rizici su proizvod ljudske djelatnosti. Oni nastaju u interakciji između tehnologije, društva i okoliša. Njih jedino možemo razumjeti

² Beck je tako nazvao pripisane društvene kategorije kao što su klasa, rod, obitelj, itd. Ove kategorije u refleksivnoj modernosti više nemaju empirijsku valjanost koju su sociolozi navikli pripisivati njima (Dawson, 2010).

kroz ekspertno objašnjenje kojemu moramo vjerovati iako nikada ne možemo znati jesu li ta objašnjenja potpuno točna ili ne. U želji da se ti rizike što više strukturiraju i formaliziraju, njegove razine i dimenzije se udaljavaju od samog konteksta, što omogućuje razumijevanje rizika samo uz elemente tehnologije. Pojedinaac dovoljno ne razumije tu sferu, kako bi uopće sam razumio takve vrste rizika, a pogotovo znao kako se nositi sa njima (Čaldarović, 1994). Ovu promjenu u naglasku s prirodnih na tehnološke rizike, te postupnu eroziju granice koja razdvaja prirodne i tehnološke rizike, Giddens je opisao kao „kolonizaciju prirode“ (Ekberg, 2007). To znači da je malo aspekata prirodnog svijeta koji su bili netaknuti antropocentričnim interesima čiste znanosti ili interesima maksimiziranja profita primijenjene korporativne znanosti. Prema Giddensu, kraj prirode dogodio se u trenutku kada smo prestali brinuti o tome što bi nam priroda mogla učiniti i počeli više brinuti o tome što smo mi učinili prirodi (Ekberg, 2007).

Rizik se ne mora odnositi samo na opasnosti koje je nemoguće izbjeći, rizične postaju i opasnosti koje su osigurane, ali postaju neproračunljive (Beck, 2001). „Priznavanje neproračunljivosti opasnosti koje su izazvane tehničko-industrijskim razvojem prisiljava na auto-refleksiju s obzirom na osnove društvenih veza i na preispitivanje važećih konvencija i osnova racionalnosti. U samo razumijevanju društva rizika, društvo postaje refleksivnim tj. samo sebi postaje temom“ (Beck, 2001). Postojanje i snalaženje u tom svijetu sve više uključuje razumijevanje suočavanja s katastrofalnim rizicima (Beck, 2009).

Uzastopne krize toga doba koje proizlaze iz prijetnji zdravlju i okolišu dokaz su da smo krenuli u novu eru (Boudia i Jas, 2007). Rizici se više ne mogu odbaciti kao nuspojave. U isto vrijeme, svaki pokušaj upravljanja složenošću rizika stvara potrebu za oslanjanjem na apstrakcije i modele koji stvaraju nove neizvjesnosti. To je temelj daljnjih institucionaliziranih kontradikcija. Rizik i neznanje potiču ideju sigurnosti, ali i dovode do novih nesigurnosti i neizvjesnosti u općem tapkanju u magli nesigurnosti i neizvjesnosti (Beck, 2009). Jedan od ključnih elemenata "društva rizika" kako se općenito shvaća je važnost i središnje mjesto stručnjaka, znanstvene i tehničke analize i sustava koji reguliraju. Stručnjaci

i znanstvena i tehnička stručnost koju oni mogu pružiti imaju dvostruku funkciju identificiranja i karakteriziranja stalno rastućeg broja i složenosti 'rizika' s kojima se ljudska društva mogu suočiti, te predlaganja rješenja za njihovu kontrolu i smanjenje (Boudia i Jas, 2007).

Raspodjela društvenih dobara se mijenja, pa i dobra koja se raspodjeljuju. Beck kaže:

„S društvom rizika se sukobi oko raspodjele društvenih dobara (*goods*), koji su tvorili osnovni sukob klasičnog industrijskog društva i vodili pokušajima rješavanja u odgovarajućim institucijama, nadopunjavaju sukobima oko raspodjele zajedno s njima stvorenih zala (*bads*). Oni se mogu prepoznati kao *sukobi oko uračunavanja* koji se rasplamsavaju o tome kako se mogu raspodijeliti, otkloniti, usmjeriti i legitimirati posljedice rizika koji prate proizvodnju dobara – krupne nuklearne i kemijske tehnologije, genetičkog istraživanja, ugrožavanje okoliša, vojnog naoružavanja i sve većeg osiromašenja čovječanstva koje živi izvan zapadnog industrijskog društva“ (Beck, 2001).

Značajna kategorija rizika je individualna i društvena odgovornost. Čak i u najmanjem zamislivom mikrokozmosu, rizik definira društveni odnos, odnos između najmanje dvoje ljudi: donositelja odluka koji preuzima rizik i koji time izaziva posljedice za druge koji se ne mogu ili se mogu teško braniti. Sukladno tome, mogu se razlikovati dva pojma odgovornosti: individualna odgovornost koju donositelj odluke prihvaća za posljedice svoje odluke i koju treba razlikovati od odgovornosti za druge, društvene odgovornosti (Beck, 2000). Općenito usmjerenje teorije individualizacije glasi da su oblici kolektivnog identiteta zamijenjeni 'otvorenijim' praksama osobnog izbora. Pod režimom rizika, umjesto da životnim putanjama upravljaju veze obitelji, klase, etničke pripadnosti i spola, biografije 'uradi sam' postaju prevladavajući oblik kulturnog određenja (Mythen, 2005).

Zaokret prema individualizaciji se može vidjeti i na tržištu rada. Tržište rada postaje sve neprijateljskije i konkurentnije mjesto. Formiranje kolektivnih radnih veza postaje dislocirano fleksibilnim obrascima zapošljavanja i decentraliziranim radnim mjestima. Budući da se ulazak na tržište rada više ne odvija masovno u kolektivu suradnika ili klasa, rad se sada rastače, ali i stvara strukturne mreže (Mythen, 2005). S pojavom cikličkih globalnih recesija,

nezaposlenost i nesigurnost posla više ne pogađaju samo najsiromašnije i najmanje akademski kvalificirane skupine društva. U rizičnom društvu pojavljuju se nove nejednakosti i sindikati jer 'klasne pozicije' postaju zamijenjene 'rizičnim pozicijama'. U suvremenom društvu od zaposlenika se zahtijeva da budu prilagodljivi i spremni na promjene na fluktuirajućem tržištu rada. Kao podrška perspektivi rizičnog društva, fleksibilizacija je pojela standardizirane ugovore na puno radno vrijeme i omogućila diversifikaciju praksi zapošljavanja (Mythen, 2005). Treba naglasiti kako oni koji uživaju u prednostima rizika nisu oni koji moraju snositi troškove (Beck, 2009). Takva uređenost tržišta stavlja poslodavca u daleko bolju poziciju nego zaposlenika te mu omogućuje veću slobodu na tržištu rada na kojem se trenutno nalazi više radnika nego ih je potrebno. No, Beck govori kako će posljedice rizičnog okruženja u jednom trenu snositi svatko. Čak će i zagađivača prije ili kasnije pogoditi ono što Beck naziva 'učinkom bumeranga': „pod krovom rizika modernizacije, počinitelj i žrtva prije ili kasnije postaju identični“ (Holzer i Sørensen, 2003).

Politika u društvu rizika mijenja način funkcioniranja. Javlja se manja potreba da se politika legitimira putem demokratskih procesa. Beck tu „novu politiku“ naziva sub-politika. Beck sub-politiku vidi kao način na koji „zakonski sankcionirani pojedinci“ kreiraju vlastite političke rasprave i odluke. Beck svoju ideju sub-politike, definira na sljedeći način: „Ona područja donošenja odluka koja su bila zaštićena politikom u industrijskom kapitalizmu – privatni sektor, posao, znanost, gradovi, svakodnevni život i tako dalje“ (Dawson, 2010). Općenito govoreći, koncept se odnosi na male, često pojedinačne odluke koje ili imaju izravan politički referentni okvir ili postižu politički značaj kada se organiziraju. Usko definirana, sub-politika stoga nosi konotacije postavljanja ispod nacionalne države. Općenitije, može se konceptualizirati kao oblik politike izvan predstavničkih institucija političkog sustava nacionalnih država, referirajući se tako na transnacionalnu politiku preko i izvan nacionalne države (Holzer i Sørensen, 2001).

Beck sugerira da pojava sub-politike pomaže stvoriti političko područje kategorizirano izražavanjem i eksperimentiranjem. Područja koja su prije bila izvan političkog okvira, poput tehnologije, poslovanja i globalnog upravljanja, postat će, a donekle već jesu, demokratski

odgovorna (Dawson, 2010). Prefiks 'pod' ne znači da je ovaj oblik politike manje važan od formalne politike, već da je manje institucionaliziran (Holzer i Sørensen, 2001). Sve dok posljedice tehnološkog razvoja ne prijeđu granice političkog djelovanja, može se držati iluzije da je, u konačnici, politika na čelu društvenog razvoja. Ipak, ova premisa više ne vrijedi (Holzer i Sørensen, 2003). Čini se da su samo-proizvedeni rizici i tehnološke inovacije preuzeli kontrolu politike: 'više se ne očekuje da obrisi novog društva dolaze iz parlamentarnih rasprava, na novim zakonima ili administrativnim odlukama, već radije na primjeni mikroelektronike, nuklearne tehnologije i ljudske genetike' (Dawson, 2010).

Iako Beck pravi razliku između sub-politike i vlade, vidi politiku kao 'vladu'. Stoga je ponovna revitalizacija politike takva da su vlade sada prisiljene kritički intervenirati umjesto da zauzmu intervencionistički/zaštitnički pristup koji Beck sugerira da su zauzele tijekom jednostavne modernosti. Arena sub-politike pojavljuje se u obliku 'alternativnih prilika za djelovanje' koje dovode u pitanje dosad neupitne pretpostavke i racionalnosti. Beck tvrdi da je to slučaj u području tehnološko-ekonomskog razvoja koji je dugo bio vođen "praktičnim nužnostima" i "konsenzusom napretka" (Holzer i Sørensen, 2001). Dakle, čini se da je sub-politika oblik 'određivanja agende' za vladu odozdo. Beck sugerira da u određenim okolnostima sub-politika može biti nositelj refleksivne politike 'mijenjanja pravila' protiv prisutnosti jednostavnog programa 'slijeđenja pravila' od strane vlada (Dawson, 2010).

4. Ontološka sigurnost

U društvu rizika cijelo naše okruženje postaje nesigurnije. I društvo i pojedinci susreću se s rizicima, pri čemu oni mogu biti eksterni, ali i interni. Jedna od manifestacija tih internih „rizika“ postaje naš osobni odnos s identitetom u društvu u kojem živimo i pitanje što bi on uopće trebao biti. Takvim se pitanjima prvi bavio Ronald David Laing³. Laing je bio psihijatar koji je u svojoj studiji iz 1960. godine nastojao prenijeti razumijevanje svojih šizoidnih i shizofrenih pacijenata—pojedina koji ne mogu pratiti očekivanja koja pred njih postavlja

³ Ronald David Laing bio je škotski psihijatar koji je opširno pisao o mentalnim bolestima – posebice o iskustvu psihoze. Laingovi pogledi na uzroke i liječenje psihopatoloških fenomena bili su pod utjecajem njegovog proučavanja egzistencijalne filozofije i bili su u suprotnosti s kemijskim metodama i metodama elektrošokova (Wikipedia, 15.7.2022).

društvo—i taj fenomen naziva ontološka (ne)sigurnost. Laing definira ontološku sigurnost kao doživljavanje sebe kao “stvarne, žive, cjelovite i u vremenskom smislu, kontinuirane osobe” (Gustafsson i Krickel-Choi, 2020). Osjećaj sigurnosti je stoga ovisan o prepoznavanju i podudarnosti između subjektivno doživljenog i izvana pripisanog identiteta, što zauzvrat potvrđuje osobnost svake osobe i čini odnos s drugima potencijalno zadovoljavajućim. Giddens posuđuje termin od Lainga za svoje istraživanje utjecaja modernosti na ljudsko stanje. Giddens definira ontološku sigurnost kao posjedovanje “na razini nesvjesne i praktične svijesti, ‘odgovora’ na temeljna egzistencijalna pitanja kojima se cijeli ljudski život na neki način bavi” (Gustafsson i Krickel-Choi, 2020). Giddens jasno definira ontološku sigurnost kao emocionalni fenomen, koji uključuje 'povjerenje koje većina ljudskih bića ima u kontinuitet vlastitog identiteta i u postojanost društvenog i materijalnog okruženja djelovanja koje ih okružuje'. To je emocionalni, a ne kognitivni fenomen i ukorijenjen je u nesvjesnom (Giddens prema Possamai-Inesedy, 2002). Ontologijski nesigurna osoba ima malo ili nimalo smisla za kontinuirani narativ ili biografiju. Opsesivno preuveličavanje rizika stvara problem za osobnu egzistenciju. Ekstremna introspekcija i moralna ispraznost karakteristike su ove osobe. Giddens tvrdi da ontološki nesigurni pojedinac možda neće uspjeti postići trajnu koncepciju svojeg postojanja (Possamai-Inesedy, 2002).

Poteškoće življenja u kulturi rizika ne znače da danas postoji veća nesigurnost na razini svakodnevnog života nego u prethodnim razdobljima. Giddens tvrdi da društvo rizika potiče opću klimu neizvjesnosti koju pojedinac smatra uznemirujućom bez obzira na to koliko daleko on ili ona pokušavaju to potisnuti u pozadinu svog uma. Neizbježno svakoga izlaže različitim kriznim situacijama veće ili manje važnosti koje ponekad mogu ugroziti srž vlastitog identiteta. Giddens tvrdi da uvjeti koji održavaju ontološku sigurnost uključuju tjelesnu autonomiju i predvidljive rutine koje se temelje na „osjećaju kontinuiteta i reda u događajima“ (Possamai-Inesedy, 2002). Ontološki siguran pojedinac je usidren u disciplini predvidljive rutine. Rutinu možemo shvatiti kao predvidljivost svakodnevnog života i obrazaca življenja koji se redovito slijede.

U okolnostima modernosti, ravnoteža između povjerenja i rizika, sigurnosti i opasnosti, postaje izmijenjena u odnosu na tradicionalno društvo. Svakodnevne aktivnosti više nisu strukturirane suštinski kroz rodbinske odnose, a 'lokalitet' više nema isti značaj kao nekada. Refleksivnost je sada posredovana kroz ono što Giddens naziva ekspertnim sustavima⁴ (Possamai-Inesedy, 2002).

Ako uzmemo razradu ovog koncepta ponuđenu u Giddensovoj knjizi *Konstitucija društva*, čini se da on sugerira da ontološka sigurnost nije isključivo individualni fenomen, već da nedostatak ontološke sigurnosti može biti zajednički akterima suočenima sa sličnim društvenim okolnostima. Ontološka sigurnost ne zahtijeva nastavak postojećeg društva i zapravo ponekad može zahtijevati promjenu. Kao što je Giddens jasan, ontološka sigurnost nije samo teorija društva nego i društvene promjene. (Dawson, 2010).

Kao što smo već prije rekli, identitet ne nestaje nego se samo mijenja. Giddens tvrdi da društveno konstituirani zahtjevi subjektivnosti - i stoga "ono što se smatra osobom" - nisu fiksni, već se mogu transformirati kroz vrijeme i prostor. Doista, razumijevanje implikacija takve transformacije bit je njegove sveukupne brige o tome kako je kasna moderna utjecala samo na identitet. Giddens tvrdi, dok je u tradicionalnim društvima odgovor na pitanja vezano za to kako živjeti pojedincu uglavnom bio unaprijed dan i naređen tradicijom, u post tradicionalnom svijetu modernosti to pitanje postaje sve više individualizirano. Normativno okruženje se mijenja i pojavljuju se nove norme subjektivnosti, društveni agenti 'bačeni u svijet' podložni su osjećaju da su prisiljeni isprobati nove artikulacije identiteta koji su više usklađeni s promjenjivim normativnim okruženjem (Browning i Joenniemi, 2016).

5. Epidemija rizičnog društva

⁴ Ekspertni sustavi definiraju se kao sustavi stručnih znanja, bilo koje vrste, ovisno o pravilima postupka prenosivih s pojedinca na pojedinca, na primjer, psihologija koja je dostupna laičkoj javnosti u obliku priručnika za samopomoć ili terapije (Dawson, 2010).

U zapadnoj kulturi, tjeskoba je emocija usmjerena na budućnost, a povezana je s osjećajem povjerenja. Prepoznamo kako je budućnost nespoznatljiva, dok ju u isto vrijeme vidimo kao područje mogućnosti. No, čini se da je ovo emocionalno stanje danas dobilo i kulturnu dimenziju. Tjeskoba je povezana s neizvjesnošću u okviru "izloženosti rizicima", te vjerojatnosti, distribuciji i karakteristikama takvih rizika (Rebughini, 2021). Dok moderna kultura smatra znanstveni rad učinkovitom funkcijom rješavanja problema društvenog sustava, od osamdesetih godina prošlog stoljeća slijed novih virusnih bolesti promijenio je ovu društvenu percepciju nepobjedivosti. Važna novost zaraznih bolesti bila je njihova epidemijska priroda, brzo širenje u globaliziranom svijetu te velika medijska vidljivost zbog svoje viralnosti (Rebughini, 2021). Kada govorimo o velikim bolestima onda ne govorimo samo o epidemijama⁵ kao takvima već i epidemijama straha koje iz tih prijetnji proizlaze. Sa sociološkog gledišta, zanimljivost ovih epidemija straha je ta da imaju potencijalnu sposobnost zaraziti gotovo sve u društvu. Kao što se gotovo svatko potencijalno može zaraziti određenim epidemijskim bolestima, tako gotovo svatko ima kapacitet uplašiti se takvih bolesti (Strong, 1990). Novonastali virusi su uglavnom pojedincu nevidljivi i nerazumljivi, ali sveprisutni i opasni. Van Loon smatra kako do njihove pojave dolazi zbog globalne ekologije. Krčenje šuma, erozija tla, onečišćenje vode itd. Loše gospodarenje globalne ekologije dovodi do raznih ekoloških katastrofa zbog kojih mnogi mikroorganizmi gube svoje prirodno stanište. Organizmi mogu mutirati ili iskoristiti nove prilike—i tako sve više ulaziti u naša ljudska staništa. Takva vrsta rizika se savršeno slaže uz interpretaciju rizika Ulricha Becka (Van Loon, 2002).

Epidemija je sama po sebi vrlo opasna, ali uz nju dolaze i drugi izazovi osim zdravstvenih. Ona postavlja izazove za demokraciju jer naglašava nejednakosti i jer neki zagovaraju povećanu društvenu kontrolu kao nužnost. Zahtjeva ponovno uspostavljanje temeljnih vrijednosti demokratskog sustava, pri čemu se odluke temelje na znanstvenim spoznajama te

⁵ Naglo obolijevanje većega broja ljudi na određenom području u kratkom razdoblju. Izvor epidemije nalazi se najčešće izvan područja koje ona zahvati, pa se odonud unosi preko oboljelih osoba, životinja ili zaražene robe. Širenje epidemije ovisi o otpornosti pučanstva i gustoći naseljenosti (Enciklopedija, 25. 8. 2022)

na praćenju i sudjelovanju građana. Epidemija je otkrila prednosti i ograničenja nacionalnih političkih sustava. Nedostatak učinkovitosti nacionalne vlade koji odgađa mjere karantene može rezultirati stotinama ili tisućama dodatnih smrti (Pleyers, 2020).

Epidemija i izolacija također mijenjaju odnos između građana i vlade. Građani se obraćaju nacionalnim vladama kako bi im pružile zaštitu, skrb i smjernice za izlazak iz pandemije. Diljem svijeta, autoritarne, populističke i liberalne vlade nastoje sakriti vlastite neuspjehe i ograničenja u ranom suočavanju s krizom svaljujući krivnju za krizu na pojedine građane koji ne poštuju naredbe karantene (Pleyers, 2020). Bijes i žamor intelektualnih i moralnih kontroverzi mogli bi se zauzvrat dramatično pojačati golemim naletom mjera kontrole koje se sada predlažu za suzbijanje bolesti. Mnogi prijedlozi za ograničavanje zaraze mogu zasjeci i ugroziti naše konvencionalne kodekse i praksu. Trgovina i putovanja mogu biti poremećeni, osobna privatnost i sloboda mogu biti ozbiljno narušeni, zdravstveni odgoj se može provoditi o stvarima o kojima se inače nikad ne govori (Strong, 1990). Mnogi će prihvatiti jaču društvenu kontrolu države i nove tehnologije nadzora koje će biti uvedene radi ograničavanje pandemije. Agencije za provođenje zakona dobivaju nove ovlasti za mikro upravljanje svakodnevnim životom od sunčanja ili igranja loptom na otvorenom do održavanja vjerskih obreda ili privatnih proslava. U isto vrijeme, dotad nezamislive socijalne politike postaju zamislive (Perlstadt, 2020).

Društveni znanstvenici istaknuli su činjenicu da kriza može biti i prilika da se svijet ponovno izgradi na drugačiji način. Za svakoga tko već ima misiju promijeniti svijet - ili neki njegov dio - epidemija je nova prilika za promjenu i obraćenje. Osebjuna socijalna psihologija koju proizvodi velika epidemija bolesti može potencijalno rezultirati temeljnim, iako kratkoročnim, kolapsom konvencionalnog društvenog poretka. Mogu se pojaviti sve vrste različitih, ali korozivnih učinaka (Strong, 1990). Međutim, prethodne krize pokazale su da su te nade za pravedniji svijet samo jedna od mogućih alternativnih budućnosti koje kriza može otvoriti. Akteri koji su sposobniji iskoristiti prilike nakon raspada ekonomske dogme možda neće biti oni koji su za bolje javne usluge i zdravstvenu skrb za sve (Pleyers, 2020).

6. Pandemija Covid-19

Virusna bolest korona (COVID-19), od svog prvog izbijanja krajem 2019. godine, predstavlja veliku javnozdravstvenu hitnost od međunarodnog značaja. Izbijanje pandemije negativno je utjecalo na gospodarstvo i zdravlje te dramatično promijenilo društveno i životno okruženje ljudi, uz prijetnju većini oboljelih diljem svijeta (Luo et al, 2022). Rast populacije i posljedice virusa natjerali su ljude da govore o krizi. Veličina problema je prvi put postala jasna globalnoj publici u veljači i ožujku te godine kada su vijesti iz sjeverne Italije, prosperitetne regije koja je bila rano središte epidemije, uključivale priče o bolnicama zakrčenim slučajevima Covid-19 (Connell, 2020).

Hitna situacija Covid-19 opisana je kao najveći masovni emocionalni događaj od Drugog svjetskog rata, koji je izazvao globalnu epidemiju tjeskobe. Uistinu, kriza izazvana pandemijom stvorila je tjeskobu na različite načine (Latour i Weibel, 2020). Više nego s imperativom kontrole, kao u Beckovoj analizi, ovaj anksiozni val bio je uglavnom povezan s iznenadnim otkrićem ljudi o razmjerima njihovog neznanja i nespremnosti da se nose s virusnim stanjem. Globalno širenje bolesti stvorilo je tjeskobu koja više nije povezana s pokušajem predviđanja i sprječavanja fatalnih rizika, već s priznanjem nemogućnosti razumijevanja procesa koje su smatrali uzetima zdravo za gotovo (Latour i Weibel, 2020). Zapravo, u modernoj paradigmi, trebali bismo živjeti u društvu temeljenom na znanju, ali uvijek postoji trenutak koji izaziva tjeskobu kada otkrijemo da živimo u 'društvu temeljenom na neznanju'. Za znanost, više od mračnog prostora neaktivnosti, neznanje je polazište. Čini se da je tjeskoba izazvana izbijanjem virusa povezana s iznenadnim šokom društava koja su navikla razmatrati rizik kao pozadinske hipotetske rizike koji se mogu riješiti pomoću tehničkih znanosti (Latour i Weibel, 2020).

Pokazalo se kako pandemija⁶ Covid-19 nije samo sanitarna kriza. To je također društvena i politička kriza i treba je tretirati kao trenutak raskida koji će donijeti velike promjene u naše živote, naša društva i naš svijet. Pandemija je stvorila ciklus deglobalizacije. Države su zatvorile svoje granice, putovanja i mobilnost diljem svijeta naglo su smanjeni. Međunarodna suradnja na globalnoj razini ključna je za suočavanje s pandemijom (Pleyers, 2020). Međupovezanost pandemije Covid-19 s globalnom ekonomijom čini ovu pandemiju kasno-modernim kompleksnim mega rizikom pri čemu je očita naša ovisnost o stručnjacima. Ono što bi se u tom trenutku možemo upitati jest jesu li nejednakosti koje možemo promatrati individualizirani rizični položaji ili su društvene nejednakosti još uvijek klasne, rodne, rasne i starosne (Giritili i Olofsson, 2020).

Pandemija korona virusa ozbiljno utječe i na živote pojedinaca u cjelini. Svatko u svijetu se izravno ili neizravno suočava s teškim posljedicama ove bolesti. Stvoreno je okruženje straha, tjeskobe i stresa među razvijenim društvima i društvima u razvoju (Singh i Singh, 2020). U isto vrijeme, svijet je doživljavao zdravstvene i socijalne poremećaje i nemire koje je malo tko od nas vidio u svom životu. Razne studije pokazale su da takvi poremećaji izazvani prijetnjama mogu ozbiljno narušiti osjećaj ontološke sigurnosti i izazvati adaptivne reakcije među potrošačima (Luo et al, 2022). Ontološka sigurnost koju je predložio Giddens primjenjivala se za procjenu percepcije pojedinaca o održivoj stabilnosti okoliša i psihološkog stanja njihovog kontinuiranog samo identiteta, koji je dolazio iz psiholoških osjetila ljudi tijekom njihove interakcije unutar okoline koja je stabilna (Luo et al, 2022).

Analizirati diskurs vezan uz Covid-19 emocionalno je i intelektualno zahtjevno. Već se čini klišejem govoriti o tome što je Covid-19 razotkrio, u smislu krhkosti infrastrukture, tijela ekonomija i zajednica, ali moramo nastaviti govoriti o nedostacima sustava, vlada i vođa. Ukazati na diskurzivna obilježja pandemijske sociologije ne znači odbaciti legitimnost straha, nužnost objašnjenja, obvezu djelovanja i užasnost nejednakosti (Pickersgill, 2020). No,

⁶ Širenje neke bolesti na velika prostranstva, tj. na više država, cijeli kontinent ili cijeli svijet. U prošlosti je bilo pandemija kuge i kolere, potom gripe. U XXI. st. Svjetska zdravstvena organizacija proglasila je pandemije tzv. svinjske gripe (2009) i COVID-19 bolesti (2020) (Enciklopedija, 25. 8. 2022).

postoji i pozitivna strana nereda koji ostaje nakon ovakve krize. Pandemija korona virusa govori nam da se događa nemoguće i da su nam drugi načini života nadohvat ruke. Vlade su pokazale da imaju sposobnost uključiti se u kreativno kreiranje politike koja bi mogla osigurati pravednije društvo. Dakle, pandemija tjera na reimaginaciju društvenog; 'virus je portal, prolaz između jednog svijeta i drugog' (Matthewmann i Huppertz, 2020).

7. Zaključak

U ovom radu analizirane su društvene promjene na prijelomu dvaju razdoblja moderne. Glavno teorijsko uporište ovoga rada su koncepti U. Becka i A. Giddensa koji prepoznaju i objašnjavaju novi oblik društva i tvrde kako je druga moderna nusproizvod prve moderne. U prvoj moderni je u centru interesa bio rast i razvoj, ali paralelno s razvojem dolazi do tehničkih rizika s kojima se društvo i pojedinci nisu sretali u prvoj moderni.

Novi tehnički rizici koji nastaju toliko su složeni da ih često pojedinac nije u stanju sam razumjeti na način na koji je razumijevao rizike s kojima se ranije susretao. Refleksivna modernost sa sobom donosi i sve veću individualizaciju i svijest o individualnoj odgovornosti, društvo više ne štiti svoje pojedince na način na koji je to radilo prije. Individualizacija donosi pojedincu puno slobode, ali i nesigurnosti. Giddens govori kako je u takvom društvu sve veća ontološka (ne)sigurnost svakog pojedinca. Od pojedinaca se očekuje da shvate što društvo očekuje od njih i na koji način oni žele biti dio društva. Identitet više nije nešto što je dano pri rođenju (Beck to naziva zombi kategorijama) nego postaje pitanje izbora pojedinca. Iako takvo poimanje identiteta sa sobom nosi više slobode, u praksi može predstavljati veliko opterećenje za pojedinca.

Postoji nekoliko dodirnih točki Giddensovih i Beckovih teorija sa situacijom s kojom se naše društvo susrelo u pandemiji Covida-19. Teorija rizičnog društva o kojoj govori Beck dobiva potpuno novo značenje i potvrdu kao i Giddensovo poimanje ontološke sigurnosti.

Može se zaključiti kako pandemija predstavlja fenomen u kojem su preispitane društvene sponse i nakon kojega ćemo imati priliku sa stvaranje boljeg društvenog uređenja. „Odgovori zajednice na Covid-19 diljem svijeta također potvrđuju stav Alberta Camusa koji je iznio u posljednjem poglavlju svog romana Kuga: 'i da jednostavno kažemo ono što učimo u vrijeme kuge: da postoji više stvari kojima se kod [ljudi] treba diviti nego prezirati“ (Matthewmann i Huppatz, 2020).

8. Popis bibliografskih jedinica

- 1) Beck, U. (2009.) “Critical Theory of World Risk Society: A Cosmopolitan Vision”, *Constellations*, sv. 16 (1), 3–22
- 2) Beck, U. (2000.) “The cosmopolitan perspective: sociology of the second age of modernity”, *British Journal of Sociology*, sv. 51 (1), 79–105
- 3) Beck, U. (2001.) Pronalaženje političkog, 1. izdanje, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk
- 4) Beck, U. (2001.) Risk society: Towards a New Modernity, 1. Izdanje, London: SAGE Publications,
- 5) Boudia, S. i Jas, N. (2007.) “Introduction: Risk and ‘Risk Society’ in Historical Perspective”, *History and Technology*, sv. 23 (4), 317–331
- 6) Browning, C. S. i Joenniemi, P. (2017) “Ontological security, self-articulation and the securitization of identity”, *Cooperation and conflict*, sv. 52 (1), 31–47
- 7) Connell, R. (2020.) “COVID-19/Sociology”, *Journal of Sociology*, sv. 56 (4), 741–751
- 8) Čaldarović, O. (1994.) “Rizik i socijalni kontekst”, *Soc. ekol. Zagreb*, sv. 3 (1), 1–16
- 9) Dawson, M. (2010.) “Bauman, Beck, Giddens and our understanding of politics in late modernity”, *Journal of Power*, sv. 3 (2), 189–207
- 10) Ekberg, M. (2007.) “The Parameters of the Risk Society: A Review and Exploration”, *Current Sociology*, sv. 55 (3), 343–366

- 11) “Epidemija” (2020.) *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=18092>, (pristupljeno 25. 8. 2022.)
- 12) Giddens, A. (2005.) *Odbjegli svijet*, 1. izdanje, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk
- 13) Giritli Nygren, K. i Olofsson, A (2020.) “Managing the Covid-19 pandemic through individual responsibility: the consequences of a world risk society and enhanced ethopolitics”, *Journal of Risk Research*, sv. 23 (7–8), 1031–1035
- 14) Gustafsson, K. i Krickel-Choi, N. C. (2020) “Returning to the roots of ontological security: insights from the existentialist anxiety literature”, *European Journal of International Relationships*, sv. 26 (3), 1–21
- 15) Holzer, B. i Sørensen, M. P. (2003.) “Rethinking Subpolitics: Beyond the ‘Iron Cage’ of Modern Politics?”, *Theory, Culture & Society*, sv. 20 (2), 79–102
- 16) Holzer, B. i Sørensen, M. P. (2001.) “Subpolitics and Subpoliticians”, *Arbeitspapier 4 des SFB 536 Reflexive Modernisierung*, 1–19
- 17) Van Loon, J. (2002). *Risk and Technological Culture*, 1. izdanje, London: Routledge
- 18) Luo, C., Wu, X., Wang, W., Zhang, M., Cheng, F., Chen, X., Tung, T. (2022.) “Patients’ Responses to COVID-19 Pandemic: The Relationship Between Potential Pandemic-Induced Disruptions, Ontological Security, and Adaptive Responses in Taizhou, China”, *Front Public Health*, sv. 10, 1–7
- 19) Matthewman, S. i Huppertz, K. (2020.) “A sociology of Covid-19”, *Journal of Sociology*, sv. 56 (4), 675–683
- 20) Mythen, G. (2005.) “Employment, individualization and insecurity: rethinking the risk society perspective”, *The Sociological Review*, sv. 53 (1), 129–149
- 21) “Pandemija” (2020.) *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=46397>, (pristupljeno 25. 8. 2022.)
- 22) Perkov, I. (2021.) “Društveni aspekti sustava zbrinjavanja otpada u Zagrebu”, doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb
- 23) Perlstadt, H. (2020.) “Sociology as a Lens on the Pandemic and Responses”, *ASA newsletter*, sv. 48 (3)
- 24) Pickersgill, M. (2020.) “Pandemic Sociology”, *Engag Sci Technol Soc*, sv. 6, 347–350

- 25) Pleyers, G. (2020.) "Global Sociology in the Pandemic", *Global Dialogic*, sv. 10 (2), 47–48
- 26) Possamai-Inesedy, A. (2002.) "Beck's Risk Society and Giddens' Search for Ontological Security: A Comparative Analysis Between the Anthroposophical Society and the Assemblies of God", *Australian Religion Studies Review*, sv. 15 (1), 27–42
- 27) Rebughini, P. (2021.) "A sociology of anxiety: Western modern legacy and the Covid-19 outbreak", *International Sociology*, sv. 36 (4), 554–568
- 28) Rutović, Ž. (2021.) "Medijska prodaja straha (COVID 19 – INFODEMIJA – SOCIOLOGIJA PROMJENE)", *In Medias Res*, sv. 10 (19), 3009–3020
- 29) "R. D. Laing" (2020.) *Wikipedia: The Free Encyclopedia*, Wikimedia Foundation, Inc, [https://en.wikipedia.org/wiki/R. D. Laing](https://en.wikipedia.org/wiki/R._D._Laing), (zadnja izmjena: 15.7.2022.)
- 30) Singh, J. i Singh, J. (2020.) "COVID-19 and Its Impact on Society", *Electronic Research Journal of Social Sciences and Humanities*, sv. 2 (1), 168–172
- 31) Strong, P (1990.) "Epidemic psychology: a model", *Sociology of Health & Illness*, sv. 12 (3), 249–259
- 32) "Technocracy" (2020.) *Wikipedia: The Free Encyclopedia*, Wikimedia Foundation, Inc, <https://en.wikipedia.org/wiki/Technocracy> (zadnja izmjena: 11.8.2022.)